

สร้างสะพานประชาธิปไตย จากฐานรากเพื่อความยั่งยืน ของประเทศไทย

ศ.ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ

คณบดีคณาจารย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สร้างสะพานประชาธิปไตยจากฐานราก เพื่อความยั่งยืนของประเทศไทย

๑

ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๒

ประสบการณ์ประชาธิปไตยฐานรากของต่างประเทศ

๓

เหตุใดสังคมไทยจึงไร้ประชาธิปไตยฐานราก

๔

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสร้างประชาธิปไตย
ฐานรากของไทย

๑

ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตย
จากฐานราก?

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

1. ฐานรากคือฐานของการออกแบบโครงสร้างสถาบันการเมือง
2. ตามแนวคิดฝ่ายทฤษฎีประชาสังคม สังคมจะดูสุขภาพดีเมื่อมีภาคประชาสังคม
3. ฐานรากคือการเมืองมีบทบาทในการกำหนดตนเองและจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น
4. ฐานรากคือการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองและการสร้างภาคประชาสังคม
5. ฐานรากคือการสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและประชาธิปไตยทางตรงเพื่อถ่วงดุลประชาธิปไตยทางผู้แทน

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๑.๑. ฐานรากคือฐานของการออกแบบโครงสร้างสถาบันการเมือง

- โครงสร้างฐานรากเป็นพื้นฐานที่จะนำไปออกแบบความเชื่อมโยงกับโครงสร้างส่วนบนหรือสถาบันการเมืองและโครงสร้างฐานรากเป็นฐานที่จะไปสัมพันธ์กับระบบการบริหารแผ่นดินของโครงสร้างส่วนกลาง ตามแนวคิดรัฐธรรมนุญนิยม (Constitutionalism)
- แม้จะเป็นการวางโครงสร้างสถาบันการเมืองก็ตามแต่ก็จะมี ความเชื่อมโยงกับโครงสร้างส่วนกลางและโครงสร้างฐานราก

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๑.๒ ตามแนวคิดฝ่ายทฤษฎีประชาสังคม สังคมจะดูสุขภาพเมื่อมีภาคประชาสังคม

พื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยแบบเสรี อาจกล่าวได้ว่ามี ๒ แนวคิด คือ

ฝ่ายเสรีนิยมดั้งเดิม

- เชื่อว่าระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีสามารถทำให้มั่นคงได้ด้วยการสร้างระบบตรวจสอบและถ่วงดุล
- รวมทั้งจัดตั้งกลไกเชิงสถาบันและกระบวนการ เช่น หลักการแบ่งแยกอำนาจ, หลักการถ่วงดุลตรวจสอบแบบระบบรัฐสภา

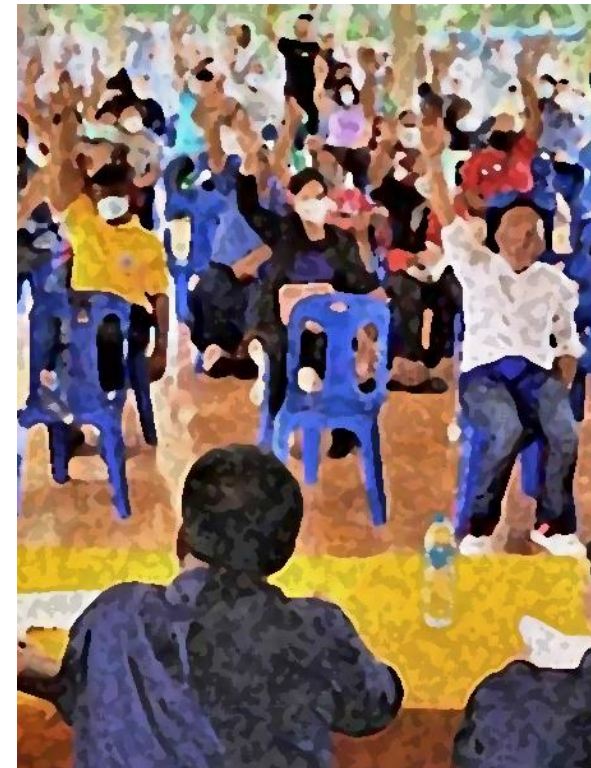
ฝ่ายนักทฤษฎีประชาสังคม

- เชื่อว่าการมีกลไกเชิงกระบวนการและสถาบันนั้นไม่เพียงพอที่จะสร้างความสมดุลได้
- จึงจำเป็นต้องมีจริยธรรมของพลเมืองและจิตวิญญาณสาธารณะระดับหนึ่งในการช่วยสร้างดุลยภาพดังกล่าว

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๑.๓ ฐานรากคือการมีบทบาทในการกำหนดตนเอง และจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น

- การที่ประชาชนในระดับฐานรากมีบทบาทในการกำหนดตนเองของชุมชนและท้องถิ่นเท่ากับ ประชาชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตจริงของตนเองที่จะเป็นพื้นฐานต่อการเมืองในระดับอื่น ๆ ต่อไป
- การมีส่วนร่วมในการกำหนดตนเองและจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นคือการสร้างทักษะของวิถีทางประชาธิปไตยในสังคม

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๑.๔ ฐานรากคือการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองและการสร้างภาคประชาสังคม

- ฐานรากเหล่านี้คือ ฐานรากของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่จะทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยในภาพรวมของประเทศสามารถดำเนินไปได้ อย่างมีคุณภาพ
- ดังคำกล่าวที่ว่า “**คุณภาพของนักการเมืองเป็นภาพสะท้อนถึงคุณภาพของประชาธิปไตย**” ของประเทศนั้น ๆ และเป็น การสะท้อนถึงคุณภาพของประชาธิปไตยฐานรากของ ประเทศนั้น ๆ ด้วย

๑. ทำไมต้องสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก

๑.๕ ฐานรากคือการสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ
และประชาธิปไตยทางตรงเพื่อถ่วงดุลประชาธิปไตยทางผู้แทน

- การสร้างประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็ดี ประชาธิปไตยทางตรงก็ดีล้วนมีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลกับประชาธิปไตยทางผู้แทน โดยเฉพาะประชาธิปไตยทางผู้แทนที่ผูกขาดโดยชนชั้นนำของสังคมนั้น ๆ
- ดังนั้น ประชาธิปไตยจากฐานรากในสังคมปัจจุบันยังมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีแนวโน้มว่าประชาธิปไตยทางผู้แทนเพียงลำพังอาจนำสังคมไปสู่การใช้เสียงข้างมากเพื่อตนเองและพวกพ้อง

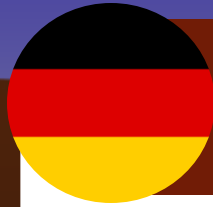

๒

ประสบการณ์พระราชพิธี ฐานรากของต่างประเทศ

เยอรมนี | ฝรั่งเศส | ญี่ปุ่น

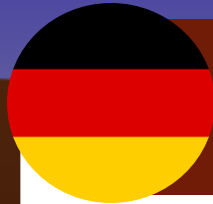

๑. ประเทศเยอรมนี

- เยอรมนีแพ้สงคราม คำถามที่เกิดขึ้นคือ **อดอล์ฟ ฮิตเลอร์** ซึ่งมาจาก **การเลือกตั้ง** ทำไมประชาธิปไตยของเยอรมนีจึงก่อให้เกิด **เผด็จการเบ็ดเสร็จแบบฮิตเลอร์** ขึ้นมาได้อย่างไร

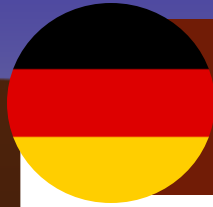

๑. ประเทศเยอรมนี

ข้อสรุปของหาหนะของระบอบประชาธิปไตยของเยอรมนี มีสาเหตุที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

- ปัญหาจากโครงสร้างของรัฐธรรมนูญไวมาร์ ๑๙๑๙
- เยอรมนีเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบไกเซอร์ มาเป็นประชาธิปไตยโดยไม่ได้สร้าง “พลเมือง” ฮิตเลอร์ที่มาจากการเลือกตั้งจึงกลายเป็นผู้ปกครองที่มาแทนที่ “ไกเซอร์” โดยเป็นสังคมแนวตั้งแบบ “อำนาจนิยม” คนเยอรมันในช่วงนั้น จึงยอมรับฮิตเลอร์และเชื่อฟังฮิตเลอร์ จนนำไปสู่หาหนะ

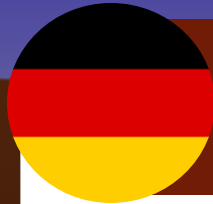

๑. ประเทศเยอรมนี

การปฏิรูปประเทศใหม่ของเยอรมนี
จึงมีการปฏิรูปส่วนที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

1. การปฏิรูปโครงสร้างสถาบันการเมืองใหม่
โดยการปฏิรูประบบรัฐสภาให้เป็น
“ระบบรัฐสภาสมัยใหม่”
2. การปฏิรูปเพื่อให้เกิดความเป็น “พลเมือง”
ของชาวเยอรมัน โดยดำเนินการให้มี
“การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง”

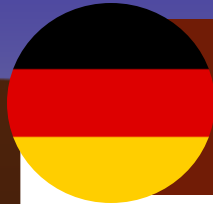

๑. ประเทศเยอรมนี

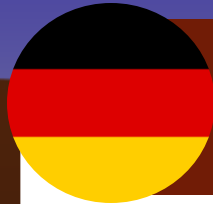
- โดยการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล
- ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจการเมือง การปกครอง และวิถีประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง
- มีกฎหมายว่าด้วยการศึกษาด้านการเมืองในระดับประเทศ และระดับมลรัฐ โดยกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบ การศึกษาต่อเนื่องของรัฐ
- สนับสนุนให้ทุกกลุ่มเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน แหล่งความรู้มีความหลากหลาย วิธีการให้ความรู้ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

๑. ประเทศเยอรมนี

- มีการสนับสนุนและความร่วมมือกันของหลายฝ่าย ทั้งองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน มูลนิธิหรือสถาบันการศึกษา เพื่อสร้างพลเมืองที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากฝ่ายการเมืองต้องมีความเป็นกลาง
- มีการตั้งศูนย์การศึกษาการเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง กลุ่มเป้าหมายหลักคือเยาวชน
- มุ่งเสริมสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประชาชนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการเอาใจใส่ยืนยันสิทธิประโยชน์ของผู้มีส่วนได้เสียในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย (Pluralism)

๑. ประเทศเยอรมนี

สรุป

เยอรมนีประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการเมือง โดยการดำเนินการใน ๒ ระดับ คือ

1. การปรับโครงสร้างสถาบันการเมืองใหม่ โดยการปฏิรูประบบรัฐสภาให้เป็น “ระบบรัฐสภาสมัยใหม่”
2. การสร้างสำนึกพลเมืองใหม่ จาก “สำนึกแบบอำนาจนิยม” ให้เป็น “สำนึกแบบเสรีนิยม”

๒. ประเทศฝรั่งเศส

๑

ข้อมูลทั่วไป

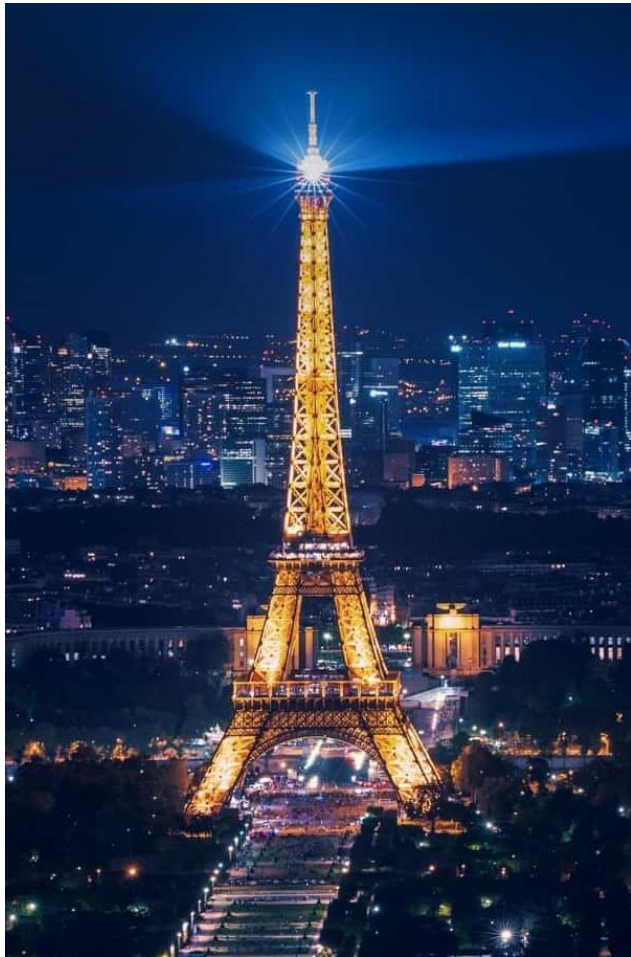
๒

กรอบสำคัญในการร่าง
รัฐธรรมนูญสาธารณรัฐที่ ๕

๓

ฝ่ายนิติบัญญัติ

๒. ประเทศฝรั่งเศส

๑. ข้อมูลทั่วไป

- ฝรั่งเศสเคยใช้รัฐธรรมนูญมาหลายฉบับ ฉบับปัจจุบันเป็นรัฐธรรมนูญของสาธารณรัฐที่ ๕
- ฝรั่งเศสเป็นรัฐเดี่ยวเหมือนไทย
- ฝรั่งเศสใช้ระบบ ๒ สภา
- ฝรั่งเศสมีระบบกระจายอำนาจที่เข้มแข็ง

๒. ประเทศฝรั่งเศส

๒. กรอบสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญสาธารณรัฐที่ ๕

มีการวางกรอบที่สำคัญ ๕ ประเด็น

๑. ฝ่ายนิติบัญญัติและบริหารมาจากการเลือกตั้งทั่วไป
๒. รัฐสภาและรัฐบาลเป็นอิสระต่อกัน และสามารถปฏิบัติภารกิจของตนภายใต้ความรับผิดชอบของตนเองได้
๓. รัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อรัฐสภา
๔. ฝ่ายตุลาการต้องเป็นอิสระ
๕. รัฐธรรมนูญกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐกับประชาชน

๒. ประเทศฝรั่งเศส

๓. ฝ่ายนิติบัญญัติ

- มาตรา ๒๔ รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสกำหนดให้ รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับการเลือกตั้งโดยตรง
- วุฒิสภาได้รับการเลือกตั้งโดยอ้อม วุฒิสภาเป็นตัวแทนขององค์กรปกครองท้องถิ่นแห่งสาธารณรัฐ ชั่วฝรั่งเศส ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่นอกสาธารณรัฐย่อมมีตัวแทนในวุฒิสภา

๒. ประเทศฝรั่งเศส

๓. ฝ่ายนิติบัญญัติ

ฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นระบบรัฐสภา ประกอบด้วยสภานิติบัญญัติแห่งชาติและวุฒิสภา

- สภานิติบัญญัติมีจำนวน ๕๗๕ คน มีวาระ ๕ ปี มาจากการเลือกตั้งแบบเสียงเด็ดขาด เป็นระบบการเลือกตั้งสองรอบ
- วุฒิสภา มีจำนวน ๓๒๑ คน มีวาระ ๙ ปี ใช้ระบบการเลือกตั้งทางอ้อม ผ่านสมาชิกขององค์กรตัวแทนประชาชนระดับต่าง ๆ

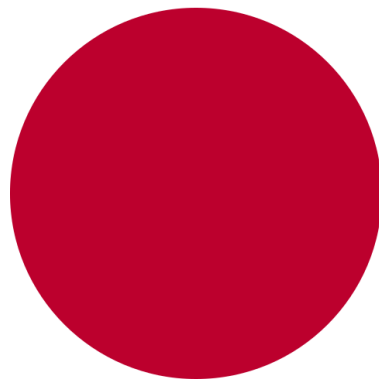
๒. ประเทศฝรั่งเศส

สรุป

- รัฐธรรมนูญของฝรั่งเศสสร้าง “ระบบกึ่งประธานาธิบดี” ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาระบบการปกครองเดิมที่มีความอ่อนแอไม่สามารถแก้ไขวิกฤตของประเทศได้
- ฝรั่งเศสแม้จะเป็นรัฐเดี่ยวแต่ก็ใช้ระบบ ๒ สภา โดยวุฒิสภามาจากการเลือกโดยทางอ้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และถือว่าวุฒิสภาเป็นตัวแทนผลประโยชน์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๑

กระบวนการ
ร่างรัฐธรรมนูญ
ฉบับใหม่

๒

การดำเนินการหลังประกาศใช้
รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

๓

สาระสำคัญของ
รัฐธรรมนูญ
๑๙๔๗

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๑. กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

(๑) หลักการสำคัญในการร่างรัฐธรรมนูญ

ก. คำประกาศพอตสדם (Postdam Declaration) กำหนดให้ญี่ปุ่นต้องพัฒนาประชาธิปไตย และขจัดลัทธิทหารนิยม เพื่อจะไม่เป็นภัยคุกคามต่อสันติภาพและความมั่นคงของโลก

ข. นายพลแมคอาร์เธอร์ ได้กำหนดเป้าหมาย ๓ ประการในการยกร่างรัฐธรรมนูญ (๑) สลายกองทัพ (๒) สร้างประชาธิปไตย และ (๓) ทลายโครงสร้างสังคมดั้งเดิม

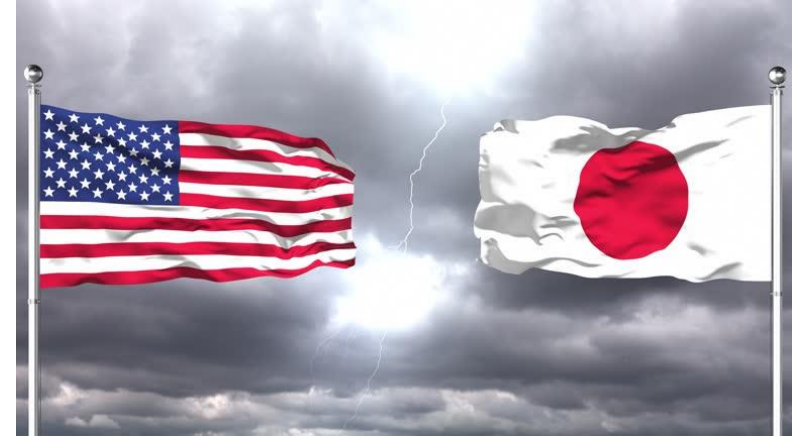

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๑. กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

(๒) บทบาทของสหรัฐอเมริกา

- แต่งตั้งพลจัตวาคอร์ตนีย์ วิตนีย์ เป็นผู้ดำเนินการให้เสร็จภายใน ๑ สัปดาห์ หลังจากได้รับร่างแล้วนายพลแมคอาร์เธอร์ใช้เวลาพิจารณา ๒ วันเพื่อส่งต่อไปยังคณะรัฐมนตรีและรัฐสภาของญี่ปุ่นต่อไป
- ในช่วงแรก ฝ่ายสหรัฐฯ ต้องการยกเลิกสถาบันจักรพรรดิ แต่ต่อมาสหรัฐฯ ได้ประมวลความคิดเห็นต่างๆ ของฝ่ายญี่ปุ่น และตระหนักถึงความสำคัญที่จะยังคงสถาบันไว้ เพราะยังมีประโยชน์ในการเป็นศูนย์กลางจิตใจคนญี่ปุ่น อีกทั้งคนญี่ปุ่นจำนวนมากจะรับไม่ได้

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๒. การดำเนินการหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ดำเนินการที่สำคัญเพื่อบรรลุความมุ่งหมาย
ของรัฐธรรมนูญ ๑๙๔๗ ใน ๓ ประการ

๑. การปลดทหาร
๒. การกระจายอำนาจ
๓. การลดการระจุกตัวของความมั่งคั่ง

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๒. การดำเนินการหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

(๑) **การปลดทหาร** การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามมาตรา ๙ ที่บัญญัติให้ญี่ปุ่นสละสิทธิการใช้อำลึงแก้ไขข้อขัดแย้ง โดยในช่วงนั้นดำเนินการไปตาม “**หลักการโยชิเดะ**” ประกอบด้วยเสาหลัก ๓ ประการ คือ

- ก) นโยบายความมั่นคงที่ไม่มีกองทัพ
- ข) ญี่ปุ่นจะนำทรัพยากรและสรรพกำลังไปเห็นพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อฟื้นฟูประเทศ
- ค) ญี่ปุ่นจะไม่พยายามมีบทบาทในการระหว่างประเทศ

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๒. การดำเนินการหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

(๒) การกระจายอำนาจ มีการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นใหม่ใน ๓ เรื่อง

- ก) ยุบกระทรวงมหาดไทย
- ข) ให้สภาและผู้บริหารท้องถิ่นทุกระดับมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน
- ค) ให้ประชาชนสามารถเสนอกฎหมายและระเบียบของท้องถิ่นได้ ตลอดจนสามารถเสนอเรื่องถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นได้

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๒. การดำเนินการหลังประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

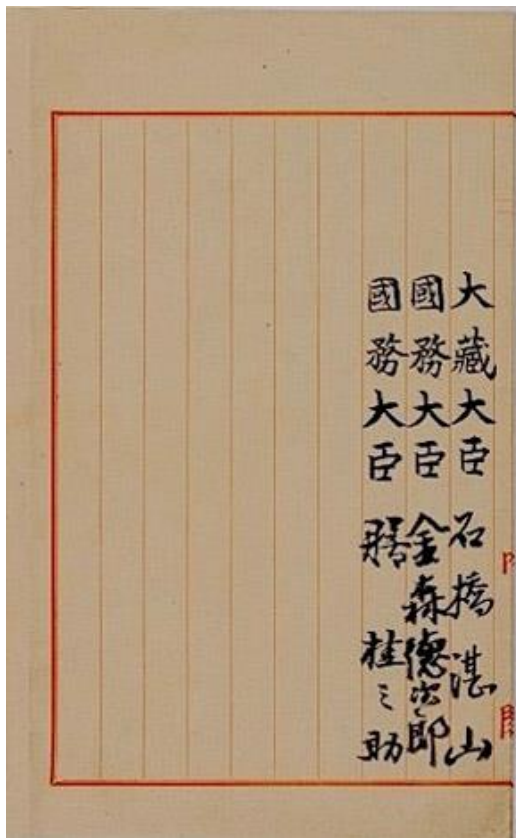

(๓) การลดการกระจุกตัวของความมั่งคั่ง

- ก) การจำกัดการผูกขาดและการกระจุกตัวของกลุ่ม
ทุนใหญ่ที่เรียกว่า “**ไซบัตสึ**”
- ข) ออกกฎหมายคุ้มครองวิสาหกิจขนาดเล็กลง
ขนาดกลาง
- ค) แก้ปัญหาการกระจุกตัวของการถือครองที่ดิน
โดยการออก “กฎหมายปฏิรูปที่ดิน”

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๓. สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ ๑๙๔๗

๑. ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ
๒. ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ปราศจากกองทัพ
๓. การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยรัฐบาลไม่สามารถล่วงละเมิดได้
๔. ระบบรัฐสภา ประกอบด้วย ๒ สภา คือสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา สภาทั้งสองมาจากการเลือกตั้ง

๓. ประเทศญี่ปุ่น

๓. สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ ๑๙๔๗

๕. นายกรัฐมนตรี ให้เสนอชื่อจาก**บุคคลที่เป็นสมาชิกรัฐสภา** โดยการลงมติของรัฐสภา (มาตรา ๖๗) กรณีที่มีความขัดแย้งกันในการขัดแย้งกันในการเสนอชื่อ นายกรัฐมนตรี ให้ถือเอามติของสภาผู้แทนราษฎรเป็นมติของรัฐสภา โดย นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่น ๆ ต้องเป็นพลเรือน
๖. อำนาจตุลาการ ใช้ระบบเดียวกับสหรัฐอเมริกา โดย**ศาลสูงสุดมีอำนาจในการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย** (มาตรา ๘๑)
๗. ในหมวด ๙ ของรัฐธรรมนูญได้วางหลักการเรื่อง**การปกครองส่วนท้องถิ่น** (เป็นความมุ่งหมายของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการให้**ไม่มีการรวมศูนย์อำนาจ**และจะทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็ง)

๓. ประเทศญี่ปุ่น

บทสรุป

- ความสำเร็จของประชาธิปไตยในญี่ปุ่นเหตุผลประการหนึ่งมาจากความตั้งใจของสหรัฐอเมริกาที่มุ่งหวังว่า **“Decentralization is the road to Democracy”**
- ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในญี่ปุ่นมีพื้นฐานที่สำคัญมาจากการกระจายอำนาจการปกครองให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมี ๔๗ Prefecture หรือ จังหวัดปกครองตนเอง เป็นส่วนสำคัญของระบบการเมืองการปกครองของญี่ปุ่น

๓

เหตุใดสังคมไทย
จึงไร้ประชาธิปไตยฐานราก

๓. เหตุใดสังคมไทยจึงไร้ประชาธิปไตยฐานราก

- ๓.๑ สังคมไทยและประชาชนคนไทยไม่เคยผ่านกระบวนการต่อสู้ที่นำไปสู่การหล่อหลอมการสร้างสำนึกแบบพลเมือง
- ๓.๒ เหตุผลในเชิงประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมไทยเป็นเรื่องของชนชั้นนำ
- ๓.๓ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทยเป็นระบบที่เรียกว่า “ระบบรัฐราชการรวมศูนย์”

๓. เหตุใดสังคมไทยจึงไร้ประชาธิปไตยฐานราก

๓.๔ สังคมไทยขาด “ภาคประชาสังคม” ที่มีลักษณะเป็น “สถาบันของภาคประชาชน” ที่มีอำนาจในการต่อรองในทางนโยบาย

๓.๕ ประชาธิปไตยตัวแทนของไทยเป็นประชาธิปไตยของชนชั้นนำที่ขาดการเชื่อมโยงจากฐานมวลชน

๓.๖ นักวิชาการไทยมองข้ามต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งของสังคมไทยที่กระจายตัวอยู่ทั่วแผ่นดิน

๓.๑ สังคมไทยและประชาชนคนไทยไม่เคยผ่านกระบวนการต่อสู้ ที่นำไปสู่การหล่อหลอมการสร้างสำนึกแบบพลเมือง

- ประเทศไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้น หลายประเทศสำนึกของประชาชนเกิดจากขบวนการกู้ชาติ ซึ่งพัฒนามาเป็นสำนึกร่วมกันของคนในชาติเพื่อต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม
- ความเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองหรือในทางสังคมยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงใหญ่ที่ก่อให้เกิดสำนึกร่วมของประชาชนที่พัฒนามาสู่การตั้งสถาบันทางสังคมของประชาชน

๓.๒ เหตุผลในเชิงประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในสังคมไทยเป็นเรื่องของชนชั้นนำ

- การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่กระทำโดยชนชั้นนำ ประชาชนมิได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างที่จะพัฒนามาสู่การมีสำนึกทางการเมืองร่วมกัน
- ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอำนาจทางการเมืองยังผูกขาดอยู่ที่ชนชั้นนำประชาชนมิได้มีส่วนร่วมในการที่พัฒนาไปสู่การเกิดสำนึกร่วมของประชาชน

๓.๓ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทย เป็นระบบที่เรียกว่า “ระบบรัฐราชการรวมศูนย์”

- ระบบการบริหารราชการแผ่นดินไม่ว่าส่วนกลางหรือราชการส่วนภูมิภาคเป็นระบบการบริหารที่เรียกว่า “การปกครอง” ประชาชนจึงมิได้มีส่วนร่วมในการบริหารราชการแผ่นดิน
- แม้ระบบการกระจายอำนาจก็เรียกว่า “การปกครองส่วนท้องถิ่น” ซึ่งก็เป็นเรื่องในระบบส่วนกลาง “ปกครอง” ตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง ในการปกครองส่วนท้องถิ่นประชาชนก็เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจำกัด

๓.๔ สังคมไทยขาด “ภาคประชาสังคม” ที่มีลักษณะเป็น “สถาบันของภาคประชาชน” ที่มีอำนาจในการต่อรองในทางนโยบาย

- จากพื้นฐานตามข้อ ๑ ข้อ ๒ และข้อ ๓ ทำให้สังคมไทยไม่มี “ภาคประชาสังคม” ที่ทำหน้าที่เป็น “กลุ่มกดดัน” ที่มีลักษณะเป็น “สถาบันของภาคประชาชน” ที่มีอำนาจต่อรองเชิงนโยบาย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พลังของภาคประชาสังคมมีความอ่อนแอ
- การขาดภาคประชาสังคมที่มีพลังขับเคลื่อนในทางสังคม ดังกล่าวส่งผลให้สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างระหว่างอำนาจรัฐ ทูท และภาคประชาสังคม รุนแรงมากขึ้นตามลำดับ

๓.๕ ประชาธิปไตยตัวแทนของไทยเป็นประชาธิปไตย ของชนชั้นนำที่ขาดการเชื่อมโยงจากฐานมวลชน

- กฎหมายพรรคการเมืองไม่เอื้อให้กลุ่มการเมืองสามารถเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองได้
- การจัดตั้งพรรคการเมืองของไทยมีความยุ่งยาก ซับซ้อน ประชาชนทั่วไปไม่สามารถดำเนินการให้เกิดพรรคการเมืองและมีความต่อเนื่องเป็นสถาบันทางการเมืองได้
- พรรคการเมืองจึงเป็นเรื่องของชนชั้นนำ(ทุน, นายพล) และมีผลทำให้พรรคการเมืองเป็นสมบัติส่วนบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวงต่อระบบการเมืองไทย

๓.๖ นักวิชาการไทยมองข้ามต้นทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ของสังคมไทยที่กระจายตัวอยู่ทั่วแผ่นดิน

- รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ได้มีลักษณะสำเร็จรูป จำเป็นจะต้องสร้างบนพื้นฐานของสภาพสังคมวิथाที่แตกต่างกันในแต่ละสังคม
- นักวิชาการไทยมองประชาธิปไตยในรูปแบบเชิงกระบวนการ มากกว่าที่จะมองในเชิงคุณค่าของสังคมที่มีอยู่จริงแล้วนำไปสู่การออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพสังคมไทย
- ความเป็นจริงคือ สังคมไทยมีต้นทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งที่มีความสามารถในการปรับตัวเองของชุมชนท้องถิ่นกระจายอยู่ทั่วแผ่นดินไทย แต่สังคมไทยไม่เห็นคุณค่า

๔

ข้อเสนอเชิงนโยบาย
เพื่อสร้างประชาธิปไตย
ฐานรากของไทย

๔. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสร้างประชาธิปไตยฐานรากของไทย

๑. ปรับหมวด “กระจายอำนาจ” ในรัฐธรรมนูญจาก “การปกครองส่วนท้องถิ่น” เป็น “การบริหารท้องถิ่น”
๒. เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน
๓. ให้องค์กรภาคีที่ทำงานสนับสนุนส่งเสริมภาคประชาสังคมในพื้นที่กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

๔. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสร้างประชาธิปไตยฐานรากของไทย

๔. สร้างมาตรการและกลไกให้ราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่สามารถบริหารงานหรือดำเนินการในพื้นที่ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น
๕. ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในแต่ละพื้นที่
๖. กำหนดให้มีหลักสูตรว่าด้วยการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อนำไปใช้ในระบบการศึกษาและการศึกษาอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

๔.๑

ปรับหมวด “กระจายอำนาจ” ในรัฐธรรมนูญจาก
“การปกครองส่วนท้องถิ่น” เป็น “**การบริหารท้องถิ่น**”

๔.๑.๑ แนวคิดว่าด้วยการกระจายอำนาจ

๔.๑.๒ การกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญไทย

๔.๑.๓ ข้อเสนอการกระจายอำนาจ

๔.๑.๑ แนวคิดว่าด้วยการกระจายอำนาจ

(๑) กระจายอำนาจในการจัดทำบริการสาธารณะ

ก) กระจายอำนาจทางพื้นที่ - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข) กระจายอำนาจทางกิจการ - รัฐวิสาหกิจ, องค์การมหาชน

(๒) กระจายอำนาจในการบริหารจัดการ

ก) กระจายอำนาจการจัดการให้องค์กรภาครัฐอื่น - เขตพื้นที่การศึกษา, คณะกรรมการลุ่มน้ำ ฯลฯ

ข) กระจายอำนาจให้กับชุมชน/ภาคประชาสังคม/ภาคเอกชน

๔.๑.๑ แนวคิดว่าด้วยการกระจายอำนาจ

ในที่นี่จะได้กล่าวถึง “การกระจายอำนาจ” ใน ๒ มิติ คือ

- ก. การกระจายอำนาจให้กับ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”
- ข. การกระจายอำนาจให้กับ “ชุมชนท้องถิ่น”

๔.๑.๒ การกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญไทย

(๑) “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

(๒) “ชุมชนท้องถิ่น”

(๑) “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”

- ก) หมวด ๑๔
“การปกครองส่วนท้องถิ่น”
(มาตรา ๒๔๙ - ๒๕๔)
- ข) หมวด ๑๖
“การปฏิรูปประเทศ” มาตรา ๒๕๘
ข. ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน

(๒) “ชุมชนท้องถิ่น”

ก) หมวด ๓ “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย”

- มาตรา ๔๓ สิทธิชุมชน

ข) หมวด ๕ “หน้าที่ของรัฐ”

- มาตรา ๕๗

ค) หมวด ๖ “แนวนโยบายแห่งรัฐ”

- มาตรา ๗๘

๔.๑.๓ ข้อเสนอการกระจายอำนาจ

ก) ปรับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจาก “หมวดปกครองส่วนท้องถิ่น” เป็น “หมวด การกระจายอำนาจและการบริหารจัดการท้องถิ่น”

ข) ใน “การบริหารจัดการท้องถิ่น” ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ “ชุมชนท้องถิ่น” เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วย เพื่อให้การกระจายอำนาจลงไปถึง “ชุมชนท้องถิ่น” อย่างแท้จริง

๕.๒

เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชน
หรือองค์กรภาคประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น
โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน

๔.๒ เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน

- องค์กรภาคประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายหลายฉบับ กฎหมายกำหนดให้องค์กรเหล่านี้มีบทบาทภาระหน้าที่ จำนวนมากและหลากหลาย
- การทำบทบาทหน้าที่ขององค์กรเหล่านี้ก็คือการทำหน้าที่ ของรัฐทางสังคม แต่กฎหมายกลับไม่มีเครื่องมือส่งเสริม สนับสนุนกระบวนการทำงานขององค์กรเหล่านี้
- โดยเฉพาะมาตรการทางการเงินในการสนับสนุนการทำ กิจกรรมขององค์กรเหล่านี้ เช่น กรณี “สภาคองค์กรชุมชน” ตามพระราชบัญญัติสภาคองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑

๔.๒ เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน

- พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๑ กำหนดให้ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” มีภารกิจ ๑๒ เรื่อง
- และในมาตรา ๒๓ วรรคสอง กำหนดให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สภาองค์กรชุมชนตำบลอยู่ในเขตอาจให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเงินอุดหนุนทั่วไปตามที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนด

๔.๒ เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน

- การทำภารกิจของ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” ส่วนหนึ่งก็คือการทำ **ภาระหน้าที่ของรัฐทางสังคม** ส่วนหนึ่งเป็นการทำภาระหน้าที่ของสังคม แต่กลับให้องค์กรชุมชนเหล่านี้ทำในลักษณะจิตอาสา ซึ่งไม่สอดคล้องกับบทบาทภาระหน้าที่ของ “สภาองค์กรชุมชนตำบล”
- จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดให้มีการอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเงินอุดหนุนทั่วไป

๔.๒ เพิ่มมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชนหรือองค์กรภาคประชาสังคม ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนมาตรการทางการเงิน

- การที่ “สภาองค์กรชุมชนตำบล” ได้เข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีส่วนในการได้รับเงินอุดหนุนจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีผลทำให้ “การกระจายอำนาจ” ที่องค์กรในพื้นที่ มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจึงเป็นไปตาม “หลักการบริหารจัดการท้องถิ่น” ไม่ใช่ “การปกครองท้องถิ่น”

๕.๓

ให้องค์การภาคีที่ทำงานสนับสนุนส่งเสริม
ภาคประชาสังคมในพื้นที่กำหนดเป้าหมายร่วมกัน
ในการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

๔.๓ ให้องค์กรภาคีที่ทำงานสนับสนุนส่งเสริมภาคประชาสังคมในพื้นที่ กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

- สังคมไทยมีต้นทุนในการองค์กรต่าง ๆ มีส่วนในการสนับสนุนส่งเสริมให้องค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งอยู่พอสมควร
- แต่องค์กรภาคีเหล่านั้นผลักดันขับเคลื่อนงานในพื้นที่ตามตัวชี้วัดของแต่ละองค์กร ลักษณะการดำเนินงานในลักษณะนี้จึงเกิดความซ้ำซ้อนกันในพื้นที่ และไม่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของกระบวนการทำงานของภาคประชาสังคม

๔.๓ ให้องค์กรภาคีที่ทำงานสนับสนุนส่งเสริมภาคประชาสังคมในพื้นที่ กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม

- ตัวอย่างเช่น กรณีของ สสส., สช., พอช., สถาบันพระปกเกล้า องค์กรเหล่านี้ล้วนมีการดำเนินงานที่สนับสนุนภาคประชาสังคม ในพื้นที่ทั้งสิ้นแต่การดำเนินการยังขาดกลไกและเครื่องมือ ในการดำเนินการในลักษณะของ “การสร้างดาวคนละดวง”
- มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรภาคเหล่านี้จะต้องบูรณาการ การทำงานร่วมกันในเรื่องแผนการดำเนินงาน งบประมาณ และบุคลากรที่จะไปหนุนเสริมกระบวนการทำงานของภาค ประชาสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อ “สร้างความเข้มแข็ง ของภาคประชาสังคม” เป็นที่ตั้ง

๕.๕

สร้างมาตรการและกลไกให้ราชการส่วนภูมิภาค
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชน
หรือภาคประชาสังคมในพื้นที่สามารถบริหารงาน
หรือดำเนินการในพื้นที่ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๔.๔ สร้างมาตรการและกลไกให้ราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ องค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคมในพื้นที่สามารถบริหารงานหรือดำเนินการในพื้นที่ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

- จากมาตรการตามข้อ ๔.๒ และ ๔.๓ จำเป็นจะต้องออกแบบให้มีมาตรการและกลไกในการทำงานระหว่างราชการส่วนภูมิภาค(จังหวัด) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคมสามารถดำเนินการจัดการในพื้นที่ร่วมกันได้
- ซึ่งในขณะนี้ได้มีการดำเนินการขับเคลื่อนในหลายจังหวัด ในการพัฒนาโมเดลหรือแนวทางในการทำงานร่วมกัน

๔.๔ สร้างมาตรการและกลไกให้ราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ องค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคมในพื้นที่สามารถบริหารงานหรือดำเนินการในพื้นที่ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ตัวอย่างของจังหวัดต่าง ๆ ที่มีความพยายามใน การพัฒนาโมเดลหรือแนวทางการทำงานร่วมกัน

- พังงา - “พังงาแห่งความสุข”
- สตูล - “รักจัสตูล”
- พัทลุง - “พัทลุงมหานครแห่งความสุข”
- ตราด - “ตราดจังหวัดจัดการตนเอง ปัญจปิฎก ๕ ดี วิถีตราด”

๔.๔ สร้างมาตรการและกลไกให้ราชการส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ องค์กรชุมชนหรือภาคประชาสังคมในพื้นที่สามารถบริหารงานหรือดำเนินการในพื้นที่ ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ข้อเสนอ: สถาบันพระปกเกล้าควรเป็นจ้าวภาพในการผลักดัน ขับเคลื่อนให้เกิดโมเดลหรือแนวทางในการทำงานร่วมกันในระดับ พื้นที่ โดยจัดให้มีการประกวดและให้รางวัลเพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้จังหวัดต่าง ๆ พัฒนาแนวทางในการทำงานร่วมกัน

๔.๕

ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับ
การจัดตั้ง “**สภาพลเมือง**” ในแต่ละพื้นที่

๔.๕ ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในแต่ละพื้นที่

- เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสนับสนุนให้เกิดกลไกของภาคประชาสังคมในการดำเนินการในแต่ละพื้นที่ จึงควรมีการออกระเบียบเพื่อรองรับการจัดให้มี “**สภาพลเมือง**” ในแต่ละพื้นที่
- โดยสภาพลเมืองเป็นเพียงแนวทางในการดำเนินการในแต่ละพื้นที่เพื่อผลักดันให้เกิดกลไกของภาคประชาสังคมในการทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นในพื้นที่ต่อไป โดยเสนอให้มีร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ....

๔.๕ ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในแต่ละพื้นที่

ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ....

(๑) เพื่อให้มีกลไกขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านสังคมให้เกิดความสงบสุข เป็นธรรม และสร้างโอกาสอันทัดเทียมกันอันจะนำไปสู่การจัดความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องมี

(๒) เพื่อการบูรณาการให้เกิดการปฏิรูปในระดับชุมชนฐานราก ให้ครอบคลุมถึงระบบข้อมูล แผนการปฏิบัติการและงบประมาณที่เกี่ยวข้อง โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๕ ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในแต่ละพื้นที่

(๓) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(๔) เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานเดิมของวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เข้มแข็งในอันที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔.๕ ออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้ง “สภาพลเมือง” ในแต่ละพื้นที่

- จึงจำเป็นต้องให้มีกลไกการสร้างความร่วมมือหรือการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ
- ตามประเด็นการปฏิรูปที่ต้องมีระบบการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง ในแผนปฏิรูปประเทศด้านสังคม

๕.๖

กำหนดให้มีหลักสูตรว่าด้วยการสร้างความเป็นพลเมือง
เพื่อนำไปใช้ในระบบการศึกษาหรือการศึกษานอกระบบอื่น ๆ
อย่างกว้างขวาง

๔.๖ กำหนดให้มีหลักสูตรว่าด้วยการสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อนำไปใช้ในระบบการศึกษาหรือการศึกษ้อบรมอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง

- สังคมไทยต้องการการปฏิรูปการศึกษา โดยเฉพาะในวัยเด็ก เพื่อฝึกฝนเด็กให้มีวินัย ความรับผิดชอบ และทักษะการใช้ชีวิต มากกว่าการมุ่งเน้นวิชาการเพียงอย่างเดียว
- การให้มีหลักสูตรเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองควรจะนำไปใช้ในการศึกษาในระบบและนอกระบบอย่างกว้างขวาง
- รัฐต้องพร้อมที่จะลงทุนในการสร้างความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะกับคนรุ่นใหม่

บทสรุป

ล้าพังการแก้ไขรัฐธรรมนูญไม่สามารถสร้างระบบการเมืองไทยให้มีเสถียรภาพหรือยั่งยืนได้ เพราะระบบการเมืองไทยยังขาด **“ประชาธิปไตยฐานราก”** ที่เป็นเสมือนเสาเข็มที่จะรองรับอาคารประชาธิปไตยของไทย ต่อให้เราแก้ไขรัฐธรรมนูญอีกกี่ครั้งก็ตาม หรือเราจะมีรัฐธรรมนูญอีกกี่ฉบับก็ตาม ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาระบบการเมืองของไทยได้ **เพราะสังคมไทยไร้รากทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับประชาชน (grass root democracy is the road to sustainable democracy in Thailand)**

สร้างสะพานประชาธิปไตย
จากฐานรากเพื่อความยั่งยืน
ของประเทศไทย

ศ.ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์